

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра теорії культури і філософії науки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

“21” червня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ **перший (бакалавр)** _____

галузь знань _____ **03 Гуманітарні науки** _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ **034 Культурологія** _____
(шифр і назва)

освітньо-професійна програма **Культурологія, Візуальне мистецтво та менеджмент культурних проєктів**
(шифр і назва)

вид дисципліни _____ **обов'язкова** _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ **філософський** _____

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету

“21” червня 2024 року, протокол № 11

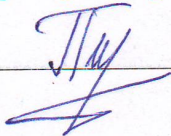
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: кандидат філософ. наук, доцент кафедри теорії культури і філософії науки Зіборова Д. А.

Програму схвалено на засіданні кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету

Протокол від “ 17 ” червня 2024 року № 11

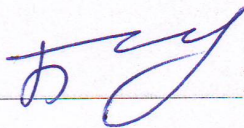
Завідувач кафедри теорії культури і філософії науки

(підпис)

 Дмитрій ПЕТРЕНКО

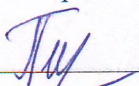
Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Культурологія»

Гарант освітньо-професійної програми
«Культурологія»

 Ігор БІЛЕЦЬКИЙ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Візуальне мистецтво і менеджмент культурних проектів»

Гарант освітньо-професійної програми
«Візуальне мистецтво і менеджмент культурних проектів»

 Дмитрій ПЕТРЕНКО

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету

Протокол від “ 21 ” червня 2024 року № 11

Голова методичної комісії філософського факультету

 Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Культура Стародавнього Сходу”
складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

Бакалавр

галузь знань **03 – Гуманітарні науки**

спеціальність **034 – Культурологія**

освітні програми «Культурологія», «Візуальне мистецтво і менеджмент культурних проектів», «Урбаністичні студії»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. *Метою викладання навчальної дисципліни “Культура Стародавнього Сходу” є*

оволодіння студентами фактологічним та теоретичним матеріалом з історії культур Давнього Сходу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Культура Стародавнього Сходу” є

1) вивчення найбільш важливих етапів культурної еволюції давньосхідного цивілізаційного центру;

2) аналіз найбільш значущих феноменів у культурах Давнього Сходу;

3) набуття дослідницьких навичок студентів у галузі культурологічної компаративістики.

1.3 Кількість кредитів - 5

1.4 Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-й
Семестр	
1--й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	год.
Лабораторні заняття	
0 - год.	год.
Самостійна робота	
86 год.	год.
Індивідуальні завдання	
0- год.	

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- географо-кліматичні, хронологічні, періодизаційні, соціокультурні особливості Давнього Сходу як провідного центру випереджаючого цивілізаційного розвитку;

- географічні, хронологічні, періодизаційні особливості основних культур Стародавнього Сходу: шумерської, вавилонської, асирійської, сирійсько-палестинської, фінікійської, єгипетської, хетської, урартійської, лідійської, мідійської, фригійської, ахеменідської, а також їх загальну соціокультурну специфіку;
- основні риси економіко-політичного розвитку Давнього Сходу;
- основні досягнення матеріальної культури Давнього Сходу;
- принципові риси духовної культури Давнього Сходу;
- провідні засади мистецького канону на Давньому Сході;
- етапи розвитку та результати орієнталістських досліджень XIX–XXI ст.

вміти :

- ідентифікувати культурні явища щодо їх приналежності до тієї чи іншої Давньосхідної культури;
- аналізувати ці явища відповідно періоду в розвитку Давньосхідних цивілізацій та давати їм усебічну оцінку;
- проводити порівняльний аналіз однотипових явищ, виявляючи їх культурний (символічний) зміст;
- визначати вплив того чи іншого культурного досягнення Давньосхідних цивілізацій на подальший розвиток відповідної культури та світової культури взагалі.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ I. Культура давнього Єгипту

Тема 1. ВСТУП ДО КУЛЬТУРОЗНАВСТВА ДАВНЬОГО СХОДУ

Географічний, історичний та культурологічний зміст поняття «Давній Схід» Головні джерела вивчення культур Давнього Сходу. Археологічні знахідки. Писемні джерела. Давній Схід як провідна зона випереджаючого цивілізаційного розвитку. Соціокультурні особливості Стародавнього Сходу. Значення Сходу для розвитку світової цивілізації та культури.

Тема 2. КУЛЬТУРА РАННЬОГО, ДАВНЬОГО, СЕРЕДНЬОГО ЦАРСТВ

Геокліматичні умови на території Єгипту. Розливи Нілу. Складення етнічного типу. Історіографічна таксономія Єгипетської культури жреця Менефона. Сучасна наукова хронологія культури Єгипту. Створення номів. Виникнення царств Верхнього та Нижнього Єгипту. Особливості Давньоєгипетської цивілізації.

«Нульова» династія. Об'єднання Єгипту (кінець IV тис. до н.е.). Абідос і Мемфіс як політичні та культурні центри Єгипту. Складення культу мертвих — перші ритуали та технології муміфікації. Гробниці та некрополі. Скульптура Раннього царства. Рельєфи. Деякі особливості образотворчого мислення. Виникнення ієрогліфічної писемності.

Оформлення державного строю та станової системи. Посилення централізації країни. Фараон як деспот і як духовний володар країни. Місце і роль жінки в давньоєгипетській культурі. Економічний розвиток Давнього Єгипту. Апофеоз культу мертвих. Будівництво Великих пірамід у Гізі та їх архітектурні особливості.

Децентралізація та нове об'єднання Єгипту. Економіко-політичні зміни. Основні риси давньоєгипетського мистецького канону. Досягнення поховальної та храмової архітектури.

Баланс індивідуального та надіндивідуального в єгипетській скульптурі. Мистецтво рельєфів та розпису. Давньоєгипетська писемність. Математичні досягнення давніх єгиптян. Астрономія в Давньому Єгипті. Медичні відкриття: система кровообігу, психосоматична єдність, хірургічні та терапевтичні методики. Особливості музичної та танцювальної культури. Давньоєгипетські містерії як синтез динамічних мистецтв.

Основні жанри давньоєгипетської літератури. Міф про Осиріса та Ізиду. Релігійно-філософські «Тексти пірамід». Казки Давнього Єгипту. Повсякденне життя часів Давньої та Середнього царств.

Тема 3. КУЛЬТУРА НОВОГО ТА ПІЗНЬОГО ЦАРСТВ

Нове об'єднання держави навколо Фів. Завоювання та військові успіхи. Нового царства. Аменхотеп IV та його релігійна реформа. Гробниці Долини Царів. Відкриття гробниці

Тутанхамона. Заупокійний храм. Храміві комплекси Карнака і Луксора. Храми в Абу-Сімбелі та Медінет-Абу. Обеліск як самостійна архітектурна форма.

Трансформації інститутів влади. Саїс — нова столиця Єгипту. Завоювання Єгипту персами та греками. Діалог культур на векторі «культура античності—культура Єгипту». Розповсюдження культури Ізиди. Птолемеївський період: геополітика, культурні відносини. Гармонія канону та новації в мистецтві пізнього періоду. Література. Фаюмський портрет. Внесок Давньоєгипетської культури в історію світової цивілізації. Історико-літературні пам'ятки Нового царства. Анналі Тутмоса III та стан історичних знань. «Подорож Унуамуна».

Розділ II. Культура Давньої Месопотамії

Тема 4. ШУМЕРО-АКАДСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

Гіпотези про походження шумерів. Хасунсько-самарський, халафський, убадійський, урукський періоди доцивілізаційного розвитку Шумеру та їх культурні досягнення. Шумерська мова. Винаходження писемності. Виникнення монументальної архітектури. Кліматичні особливості, іригаційна система та агротехніка Шумеру III тисячоліття до н.е. Міста-держави: Ереду, Ур, Урук, Ларса, Ніппур тощо. Розвиток ремесленого виробництва. Мистецтво гліптики. Барельєфно-лінійний стиль. Міжнародні стосунки. Шумерська релігія. Особливості храмової архітектури. Зіккурати. Шумерсько-Акадське царство та його роль в історії Шумеру. Шумерське місто та повсякденне життя шумерів часів III династії Ура. Розвиток скульптури. Освіта. Зведення законів Ур-Намму. Література та наукові знання. Епічне «Сказання про Гільгамеша».

Тема 5. КУЛЬТУРА ВАВІЛОНІЇ

Політична історія Давньовавілонського царства. Розвиток сільського господарства, ремесел і торгівлі. Початок переходу до залізного віку. Становлення класичного рабства. Закони Хамурапі. Наукові знання часів давньовавілонського царства. Реформування освітянської системи. Особливості та основні досягнення давньовавілонської літератури. Космогонічна поема «Енума Еліш». Скульптура. Міська архітектура Старого Вавилону. Побут вавілонян.

Середньовавілонський період. Вавилонське царство під владою халдеїв та Ассирії. Виникнення та загибель Нововавілонського царства. Особливості політичного устрою. Іригаційні досягнення Нововавілонського царства. Розквіт сільського господарства. Пом'якшення становища рабів. Забудова Нового Вавилону часів Навуходоносара II. Сади Семіраміди. Храм Мардука. Міст через Єфрат. Звичаї мешканців Нововавілонського царства.

Тема 6. КУЛЬТУРА АССИРІЇ

Місто Ашшур. Виникнення та розширення Ассирійського царства на початку II тис. до н.е. Характер зовнішньої експансії. Середньоассирійський період. Зведення законів. Виникнення жанру ассирійських царських анналів. Особливості давньоассирійського мистецтва. «Килимові» розписи.

Створення Новоассирійського царства. Загарбницькі походи та територіальні захвати. Реформи Тиглатпаласара III. Регулярна армія Ассирії та її озброєння. Військове мистецтво ассирійців. Організація «цареві пошти». Палацове й оборонне будівництво часів Новоассирійського царства. Ассирійські рельєфи: техніка, сюжети, особливості мистецького канону. Розвиток літератури. Бібліотека Ашшурбаніпала. Ремесло, скульптура, наука, побут у Новоассирійському царстві.

Розділ III. Культура Близького Сходу, Передньої і Малої Азії та Ірану

Тема 7. КУЛЬТУРА СИРІЇ ТА ПАЛЕСТИНИ

Геокліматичні умови формування та розвитку культур Сирії та Палестини. Культури докласового суспільства (від верхнього палеоліту до 3000 р. до н.е.). Докерамічне поселення Єрихон та його особливості. Винаходження методів обробки металів. Синкретична ідея плодючості та ранні релігійні культури. Натуфійська культура та її історичне значення.

Ранньокласові міста-держави. Ебла як культурний центр. Початок виробництва скляного посуду та фарбування вовняних тканин.

Сирія у III–II тис. до н.е. Хурритська держава Мітанні. Сирійські держави в системі міжнародних відносин. Культура Угаріта.

Виникнення Ізраїльсько-Іудейського царства. Ствердження іудаїзму. Перший Іерусалимський Храм. Основні етапи історії Ізраїльсько-Іудейського царства. Другий Храм. Укладання Старого Заповіту. Пророчі, історичні та законодавчі книги. Культурні досягнення давніх іудеїв. Взаємний вплив давньоєгипетської культури та близькосхідних культур.

Тема 8. КУЛЬТУРА ФІНІКІЇ

Геокліматичні умови формування та розвитку культури Фінікії. Фінікійські міста-держави: Бібл, Тир, Сидон. Іноземні завоювання Фінікії. Основні винаходи фінікійців у галузі суднобудування. Фінікійська галера. Морські подорожі та географічні відкриття фінікійців. Експедиція Ганона. Заснування фінікійських колоній.

Ремесла та декоративно-прикладне мистецтво фінікійських міст-держав. Винахід пурпуру. Досягнення складувів із Сидону. Особливості мистецького стилю. Започаткування абетки. Твори фінікійських авторів. Натурфілософія фінікійців. Архітектурні досягнення фінікійців. Застосування бетону. Саркофаг царя Хірама.

Тема 9. КУЛЬТУРА ДАВНЬОГО ІРАНУ

Особливості цивілізаційного розвитку на території Ірану. Етнічна історія Давнього Ірану. Особливості економічного розвитку. Луристанські бронзи. Перехід до залізного віку. Становлення державності на території Давнього Ірану. Іран під владою іноземних держав.

Утворення держави Ахеменидів. Перипетії її політичної історії. Адміністративно-господарський устрій Ахеменидської держави та її економічна політика. Календар і грошова система. Будівництво доріг. Становлення ахеменидського стилю в архітектурі. Гробниця Кіра. Мавзолей сатрапа Карії як одне з «див» давнього світу. Палацовий ансамбль Пересполья. Рельєфи ападани. Художнє ремесло давніх персів. Внесок Давнього Ірану у світову культуру.

Тема 10. КУЛЬТУРА МАЛОАЗІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Хети та Хетське царство. Особливості економічного та політичного розвитку. Досягнення матеріальної та духовної культури хетів. Роль Хетського царства в історії та культурі Давнього Сходу.

Держава Урарту. Особливості економічного та політичного розвитку. Досягнення матеріальної та духовної культури. Внесок урартійців у перехід до залізного віку на Давньому Сході.

Мідія, Лідія, Фрігія: політична історія та соціально-економічний розвиток. Основні культурні досягнення мідійців, фрігійців та лідійців. Цар Крез. «Гордіїв вузол».

Розділ IV. Культура Далекого Сходу

Тема 11. КУЛЬТУРА ДАВНЬОЇ ІНДІЇ

Геокліматичні особливості давньоіндійської культури. Етнічна історія Давньої Індії. Особливості давньоіндійської цивілізації. Міська культура Мохенджо-Даро і Хараппи. Їх зв'язки з культурами Месопотамії. Основні хвилі арійського завоювання. Формування культури величного періоду. Ведична література. Архітектура епохи Маур'їв. Зародження драматичного театру.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин
---------------------	-----------------

1	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
2	3	4	5	6	7	
Розділ I. Культура Давнього Єгипту						
Тема 1. ВСТУП ДО КУЛЬТУРОЗНАВСТВА ДАВНЬОГО СХОДУ	10	2	2			6
Тема 2. КУЛЬТУРА РАННЬОГО, ДАВНЬОГО, СЕРЕДНЬОГО ЦАРСТВ	15	4	4			7
Тема 3. КУЛЬТУРА НОВОГО ТА ПІЗНЬОГО ЦАРСТВ	15	4	4			7
<i>Разом за розділом I</i>	40	10	10			20
Розділ II. Культура Давньої Месопотамії						
Тема 4. ШУМЕРО-АКАДСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ	15	4	4			7
Тема 5. КУЛЬТУРА ВАВИЛОНІЇ	15	3	3			9
Тема 6. КУЛЬТУРА АССИРІЇ	15	3	3			9
<i>Разом за розділом II</i>	45	10	10			25
Розділ III. Культура Близького Сходу, Передньої і Малої Азії та Ірану						
Тема 7. КУЛЬТУРА СИРІЇ ТА ПАЛЕСТИНИ	10	2	2			6
Тема 8. КУЛЬТУРА ФІНІКІЇ	10	2	2			6
Тема 9. КУЛЬТУРА ДАВНЬОГО ІРАНУ	15	3	3			9
Тема 10. КУЛЬТУРА МАЛОАЗІЙСЬКИХ ЦАРСТВ	10	3	3			4
<i>Разом за розділом III</i>	45	10	10			25
Розділ IV. Культура Далекого Сходу						
Тема 11. КУЛЬТУРА ДАВНЬОЇ ІНДІЇ	20	2	2			16
<i>Разом за розділом IV</i>	20	2	2			16
Усього годин	150	32	32			86

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Порівняльна характеристика культур Сходу і Заходу	2
2.	Література Давнього Єгипту	6
3.	Архітектурні пам'ятки Давнього Єгипту	4
3.	Література Давньої Месопотамії	6
4.	Людина і Бог в релігіях Давньої Месопотамії	4
5.	Культура Малоазійських царств	8
6.	Культура Давньої Індії	2
	Разом	32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання першоджерел та наукової літератури	86
	Разом	86

6. Методи контролю

№ з/п	Види контролю	Методи контролю
1.	Поточний контроль	Контроль відвідування лекційних занять
		Оцінювання участі в семінарських заняттях
3.	Підсумковий контроль	Залік за сумою балів поточного контролю та за індивідуальне навчально-дослідне завдання
		Відпрацювання пропущених занять у формі співбесіди з викладачем

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання														Підсумковий контроль (Залік)	Сума
Відвідування		Розділ I			Розділ II			Розділ III				Розділ IV	Разом		
Л	С	Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2	3	5	60	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Дворівнева шкала оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна

1. Гроссман Ю. М., Лісовий І. А. Історія стародавнього світу: Практикум. – Львів: Видавництво при Львівському університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1985. – 224 с.
2. Дудка Р.А. Практикум з історії Стародавнього Сходу. – Ніжин: Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя, 2005. – 247 с.
3. Зелінський А. Л. Зміцнення влади перших Птолемеїв: монографія НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. — К. : Академперіодика, 2010. — 663 с.
4. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – 480.
5. На ріках вавилонських: з найдавнішої літератури Шумеру, Вавилону, Палестини / Упоряд. М. Н. Москаленко. – К.: Дніпро, 1991.
6. Талдикін О. В. Держава і право Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці : навч. посібник – Дніпро : Дніпроп. держ. універ. внутр. справ, 2016. – 136 с
7. Тищик Б.Й. Історія держава і права країн Стародавнього світу: Навч. посібник. – Львів: світ, 2001. – 384 с.
8. Тураев Б. А. Історія Стародавнього Сходу: В 2 т. К.; Харків, 1938.
9. Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. – Тернопіль : ТНПУ, 2015. – 238 с.
10. Шама, О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. Ч. 2. – Тернопіль : ТНПУ, 2015. – 490 с.
11. Шалагінови О. І., Б. Б. Історія стародавнього світу ПЕД. ПРЕСА 2006. — 290 с.
12. Крижанівський М. Історія Стародавнього Сходу : підручник / М. Крижанівський. — К., 2001.

Допоміжна

1. Геродот. Історія в дев'яти книгах. К., 1993.
2. Голоси стародавньої Індії : антологія давньоіндійської літератури / Пер. із санскриту, упоряд. П. Рітгер. – К. : Дніпро, 1982. – 351 с.
3. Замаровський В. Їх величності піраміди: Наук.-худож. нарис: Київ: Веселка, 1988
4. Замаровський В. Спочатку був Шумер. – к.: Веселка, 1983.
5. Костів К. Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів. – К.: Укрвіна, 1995.
6. Кошовий О.А. Політика між ритуалом і догматом. (Свобода дій фараона в Стародавньому Єгипті) // Східний світ. – К., 1994. – № 1-2. – С.54-65.
7. Романова О.О. Культ фараона у стародавньому Єгипті // УІЖ. – К., 2000. – №4. – С.58-65.
8. На ріках вавилонських: з найдавнішої літератури Шумера, Вавилону, Палестини, К.: Дніпро, 1991. – 398 с.
9. Тарасенко Н. А. Єгипетська картина світу в образотворчій традиції Книги мертвих часу Нового царства та Третього перехідного періоду (віньєтки глав 16, 17 і 42) : автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.02 період / Н. А. Тарасенко. – Київ, 2012. – 32 с.
10. Тарасенко М. С. Давньоєгипетські міфи про світобудову (за матеріалами 17-ї глави Книги Мертвих) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Н. А. Тарасенко. – Київ, 2004. – 20 с.
11. Ткачук П. Д. Історія первісного суспільства, стародавнього Сходу й античних цивілізацій у термінах, назвах, поняттях і датах. – Луцьк : Вид-во обл. друк., 2003. 174 с.
12. Ткачук П. Д. Історія стародавнього Сходу й античних країн у термінах, назвах, поняттях і датах : тлумач. слов.- Луцьк : Надстир'я, 1992. – 114 с.
13. Allen J. P. Genesis in Egypt. The Philosophy of Ancient Egyptian Creation Account / YES. Vol. 2. New Haven, 1988.
14. Allen J. P. The Ancient Egyptian Pyramid Texts. Atlanta, 2005.
15. Allen T. G. The Book of the Dead or Going Forth by Day. Ideas of the Ancient Egyptians concerning the Hereafter as expressed in their own Terms / SAOC. Vol. 37. Chicago, 1974.
16. Clark R. Myth and Symbol in Ancient Egypt. – L., 1991
17. Hornung E. The Ancient Egyptian Books of the Afterlife. – Ithaca, - L., 1999.
18. Hornung E. Conceptions of God in Ancient Egypt. The One and the Many. – Ithaca, - N.Y., 1996

19. George A. R. The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts, Oxford, 2003

i. Інформаційні ресурси

1. https://osirisnet.net/e_centrale.htm
2. <http://www.ancientegypt.co.uk/>